

OXÇUÇAYIN EKOLOJİ TERRORU

Anar Hüseynov

AMEA-nın Mikrobiologiya İnstitutu

Bütün dünyada, eləcə də ölkəmizdə qlobal istiləşmə səbəbindən iqlim dəyişir, buzlaqlar əriyir, yağışlar isə artıq mütəmadi yağmır, çayların su ehtiyatı getdikcə tükənir. Hətta lazımı tədbirlər görülməzsə, yaxın 30 ildə Cənubi Qafqazın ən böyük çayı olan Kür çayının Xəzər dənizinə çatmamış quruyacağı bildirilir. Son illərdə respublikamızda ciddi quraqlıq mövcuddur. Statistik məlumatlara əsasən, bu illərdə Kür çayında su ehtiyatı Azərbaycana daxil olduğu yerdə 25%, Araz çayında (İmişli) isə 60% azalmışdır.

Ölkəmizdə su qıtlığının yaranma səbəblərindən biri də ərazimizin 20%-nin işğal altında olması idi. Bu gün işğalda olan ərazilərimizin azad olunmasının respublikamızın su balansına çox böyük faydası olacaqdır. Belə ki, işğaldan azad olunmuş ərazilərin çayları və göllərinin, o cümlədən yeraltı su ehtiyatları təxminən 780 mln. m³ olaraq hesablanır. Bu isə yerli su ehtiyatlarımızın 20%-nə bərabərdir. İşğal dövründə Azərbaycan bu çayların su ehtiyatlarından məhrum olduğundan, əkin sahələrinin, xüsusilə bitkilərin vegetasiya dövründə suvarılmasında çətinliklər yaranırdı. Ermənilər ekoloji terror törədərək, həmin çayların sularını dağətəyi ərazilərə buraxmırdılar.

Məlumdur ki, respublikamızın su balansının təqribən 80%-i transsərhəd çaylar hesabına formalaşır. Ərazimizə daxil olan transsərhəd çaylar əsasən Ermənistan və Gürcüstandan daxil olur. Ermənistan ərazisindən daxil olan transsərhəd çaylardan biri də Oxçuçaydır. Bu çayda axırıncı dəfə tədqiqat işləri 1980-ci illərdə aparılmış və o zamandan məlumdur ki, Araz çayını ən çox çirkəndirən çaylardan biri də Oxçuçaydır. Çünki, Mehri, Qacaran, Qafan və Dəstəkert dağ-mədən (metalsaflaşdırma) kombinatlarının yüz min tonlarla qatı turş suları, ağır metal duzları və başqa tullantılar Oxçuçayı hədsiz dərəcədə çirkəndirir. Oxçuçay əslində sənaye tullantılarını Ermənistanın bu bölgəsindən uzaqlaşdıran kollektor rolunu oynayır.

Torpaqlarımız işğaldan azad olunduqdan sonra, Zəngilan rayonu ərazisindən axan Oxçuçaydan götürülən su nümunələrinin tələfimdən mikrobioloji və biokimyəvi təhlilləri aparılmışdır. Təhlillərin nəticələrinə əsasən müyyən olunmuşdur ki, Oxçuçayda ağır metallardan olan manqan, dəmir, nikel, kadmium, qurğuşun, sink, molibden və misin miqdarı yolverilən həddən dəfələrlə artıqdır. Ermənistan ərazisində yerləşən Qacaran mis-molibden zavodu və Qafan mis-filiz saflaşdırma kombinatının yüksək kimyəvi tərkibli istehsalat sularının birbaşa Oxçuçaya axıtılması nəticəsində çay hövzəsi ölü zonaya çevrilmişdir. Çayda ağır metalların miqdarının yüksək olması suda mikrobiotanın inkişafının zəifləməsinə səbəb olmuşdur. Belə ki, suda aerob bakteriyaların miqdarının az və anaerob bakteriyaların miqdarının çox olması oksigen qıtlığının göstəricisidir. Ancaq oksigenin miqdarının az olduğu su hövzələrində saprotrof bakteriyaların miqdarı yüksək olmalıdır. Oxçuçayda isə əksinə, saprotrof bakteriyaların miqdarı azdır (36-206 hüce/ml). Belə ki, suda olan ağır metalların yüksək qatılığı bütün canlılar kimi bakteriyaların inkişafına da mənfi təsir göstərir və oksigen əsasən kimyəvi parçalanmalara sərf olunur.

Oxçuçayın çirkənlənməsi öz növbəsində Araz çayının çirkənlənməsinə gətirib çıxarır. Maraqlıdır ki, su balansı Arazdan 20-24 dəfə az olan Oxçuçay Arazla qarışandan sonra onun mikroflorasının 60%-ni məhv edir. Bu isə nəinki su mühitinə, onun bioloji resurslarına ciddi zərər vurur, eləcə də insanların fəaliyyəti və həyatı üçün zəruri olan su ehtiyatlarının ödənilməsinə təhlükə altında qoyur. Bu ekoloji cinayətdir.